

Liesbeth Hesselink, *Genezers op de koloniale markt. Inheemse dokters en vroedvrouwen in Nederlands Oost-Indië 1850-1915* (Amsterdam: Vossiuspers UvA, 2009) 431 p. ISBN 978 90 5629 563 9. Tevens verschenen als proefschrift aan de Universiteit van Amsterdam 2009.

In deze handelseditie van haar proefschrift schetst Liesbeth Hesselink de vorming, carrières en positie van de inheemse studenten van twee medische opleidingen die in 1851 in Batavia werden opgericht: de dokter *djawa*-school en de school voor Inlandse vroedvrouwen. Deze episode uit de medische geschiedenis van Nederlands Oost-Indië wordt geanalyseerd aan de hand van het concept van de ‘medische markt’, waarbij ‘medische handelingen [worden] omschreven door middel van de metafoor van vraag en aanbod op de (medische) markt’ (p. 15). In zeven chronologisch opgebouwde hoofdstukken beschrijft Hesselink de verschuivingen en continuïteiten op de sterk raciaal ‘gesegmenteerde’ medische markt in de Nederlandse kolonie tussen 1850 en 1915. Ze concludeert dat hoewel de afgestudeerden er niet in slaagden de beoefenaars van inheemse genees- en vroedkunde te vervangen, met name de dokters *djawa* toch een bescheiden marktpositie wisten in te nemen en als bemiddelaars tussen westerse geneeskunde en inheemse bevolking fungeerden.

Deze studie levert een opmerkelijke bijdrage tot de medische geschiedschrijving van de Nederlandse koloniën, die weinig omvangrijk en zeker wat het oudere werk betreft conceptueel niet altijd even inspirerend is. Dit staat in schril contrast met de lijvige collectie toonaangevende geschiedenissen over geneeskunde in de Franse en vooral Britse territoria. Hesselinks boek past enerzijds binnen de groeiende internationale literatuur over inheemse medische assistenten en dokters, waar men de vaak veronderstelde dichotomie tussen kolonisator en gekoloniseerde tracht te ondermijnen door te wijzen op de intermediaire positie van dergelijke figuren. Anderzijds bouwt de auteur voort op het historiografische corpus rond het medisch marktmodel, en geeft het een nieuwe invulling door het niet zoals gebruikelijk in een vroegmoderne en Europese of Noord-Amerikaanse context te hanteren, maar op de ‘koloniale situatie’ toe te passen. Zoals Hesselink zelf aangeeft laat dit haar toe de dokters *djawa* en vroedvrouwen niet louter op zichzelf te beschouwen, maar in een veel ruimer, heterogeen geheel van in Nederlands Oost-Indië gangbare medische systemen, praktijken en beoefenaren te plaatsen, alsook de afnemers van medische diensten bij de analyse te betrekken.

Hesselinks boek biedt de lezer een gedetailleerde neerslag van een degelijk uitgevoerd onderzoek. Vanwege de moeilijke bronnensituatie waarmee menig beoefenaar van koloniale (medische) geschiedenis wordt geconfronteerd, berust het hoofdzakelijk op geschreven overheidsdocumenten en Nederlandstalige periodieken en andere publicaties. De auteur is zich echter goed bewust van de beperkingen en vertekeningen die hieruit voortvloeien en geeft bijvoorbeeld toe dat haar studie veel meer over de aanbod- dan over de vraagzijde van de markt handelt. Niettemin vormt het een uiterst waardevolle bron van informatie over de ‘pluralistische medische praktijk en haar lijders’ (p. 294) in de Nederlandse kolonie, en is om die reden zo goed als verplicht leesvoer voor wie zich in de toekomst met die geschiedenis wil inlaten.

Enigszins problematisch echter is de manier waarop in dit werk het medisch marktmodel en de ‘koloniale situatie’ aan elkaar worden gekoppeld zonder dat daarbij voldoende wordt stilgestaan bij de historiografische context en implicaties. Zo geeft Hesselink aan dat de medische markt in Nederlands Oost-Indië geen volkomen vrij

spel van vraag en aanbod is (voor Nederlandse historici doorgaans geen reden om het marktmodel te verwerpen), maar wordt beïnvloed door culturele, politieke en socio-economische factoren. De koloniale context, hier begrepen als de aanwezigheid van inheemse zeden, opvattingen en gebruiken naast een koloniaal beleid dat zich (slechts) geleidelijk bekommert om de gezondheidstoestand van de juridisch in rassen ingedeelde bevolking, grijpt aldus in op het functioneren van de medische markt. Vreemd is dat Hesselink niet expliciet verwijst naar het idee van de geneeskunde als een medeplichtige van ongelijke machtsverhoudingen of als een *'tool of Empire'*, dat in de (Angelsaksische) medische geschiedschrijving gemeengoed is, ook al is het aan nuanceringen onderhevig. Wanneer ze bijvoorbeeld schrijft 'af en toe komen we geluiden tegen als zou goede westerse geneeskundige zorg [...] een middel zijn om de Inlanders voor het Nederlandse gezag te winnen' (p. 292), of 'evenmin was het gouvernement bereid dwang uit te oefenen op de Inlandse bevolking om gebruik te maken van de diensten van de dokters *djawa* of van de Inlandse vroedvrouwen' (p. 294), mag men verwachten dat ze haar analyse uitdrukkelijk confronteert met wat velen als de kern van de koloniale geneeskunde hebben bestempeld. Daarnaast concludeert de auteur dat het medisch marktmodel bruikbaar is gebleken in een koloniale context, maar laat ze de lezer te veel gissen naar het antwoord op de omgekeerde en misschien interessantere vraag, namelijk wat de koloniale toepassing ons eigenlijk leert over het marktconcept in de medische geschiedenis. In elk geval had het boek aan gewicht gewonnen met een duidelijkere positionering binnen het relevante historiografische kader.

Myriam Mertens

Aspirant FWO-Vlaanderen

Vakgroep Geschiedenis, Universiteit Gent

Adri Albert de la Bruhèze en Ruth Oldenziel (eds.), *Manufacturing Technology, Manufacturing Consumers. The making of Dutch Consumer Society* (Amsterdam, Aksant, 2009) 248 p. ISBN 978-90-5260-334-6.

Bundels van artikelen vallen vaak uiteen in twee soorten: die verzamelingen waarin slechts de editor (of nog erger, de lezer) orde of samenhang aanbrengt, en diegene waarin elke bijdrage tot een andere, maar complementaire uitdieping van het overkoepelende, centrale thema leidt. Gelukkig voor deze recensent behoort *Manufacturing Technology, Manufacturing Consumers. The Making of Dutch Consumer Society* duidelijk thuis in de laatste categorie. De doorgewinterde uitgevers, Adri Albert de la Bruhèze en Ruth Oldenziel, mogen met recht en reden 'fier zijn' (p. 5) op hun nieuwste worp: het is een mooie bundel geworden, met een knappe, innovatieve inleiding, en zeven, goed geïntegreerde casestudies. Het helpt natuurlijk dat de collectieve auteurspoel goed vertrouwd is met elkaars werk en dat nagenoeg allen samenwerkten aan gelijkaardige onderzoeksprojecten rond de verspreiding van twintigste-eeuwse technologieën en hun impact op de Nederlandse consumptiemaatschappij. Die thema's staan opnieuw centraal in dit boek, maar vernieuwend is wel de greep naar 'systematisering' en 'historisering' (p. 39). Symbolisch geladen omwentelingen als de komst van de auto (uitgewerkt door Gijs Mom, Johan Schot en Peter Staal), radio/televisie (geschreven door Onno de Wit) of snackconsumptie (Albert de la Bruhèze), worden in dit boek eerst en vooral historisch geduid. Daarbij worden technologi-